

STORTINGET

Representantforslag 146 S

(2021–2022)

fra stortingsrepresentantene Ine Eriksen Søreide, Hårek Elvenes, Ingjerd Schou, Charlotte Spurkeland, Tage Pettersen, Erlend Larsen og Sveinung Stensland

Dokument 8:146 S (2021–2022)

Representantforslag fra stortingsrepresentantene Ine Eriksen Søreide, Hårek Elvenes, Ingjerd Schou, Charlotte Spurkeland, Tage Pettersen, Erlend Larsen og Sveinung Stensland om å bekjempe falske nyheter og desinformasjon

Til Stortinget

Bakgrunn

Falske nyheter og desinformasjon er ikke et nytt fenomen. Helt tilbake til antikkens dager har aktører som har sett seg tjent med det, fordreid og forfalsket informasjon til sin fordel. Dette har gjentatte ganger påvirket og avgjort historiske hendelser.

I vår tid er tilfanget av desinformasjon drastisk økende. Åpne og liberale demokratier som Norge, der ytringsfriheten står særlig sterkt, kan i enkelte tilfeller være spesielt utsatt. I vår tid kan falske nyheter og desinformasjon gjennom sosiale medier potensielt ha et større nedslagsfelt enn det som tidligere har vært mulig.

Den teknologiske utviklingen skjer nå i et omfang og med en hastighet som på mange måter innebærer et paradigmeskifte der man ennå ikke kjenner konsekvensene. De neste årene vil man oppleve enorme teknologiske gjennombrudd innen kunstig intelligens, nanoteknologi, maskinlæring og kvantedatabehandling, robotisering og automatisering.

Disse teknologiske gjennombruddene vil påvirke samtlige politikkområder og sektorer, og de samfunnsmessige konsekvensene vil være så omfattende at de svært vanskelig kan forutses. Såkalt deepfake-teknologi

er allerede i ferd med å gjøre det svært krevende å skille forfalskede fra faktiske filmopptak. Denne teknologien har alene et betydelig potensial til å ramme den grunnleggende tilliten i samfunnet.

Regjeringen Solberg viste til følgende utvikling i Strategi for ytringsfrihet i utenriks- og utviklingspolitikken, som ble fremmet i 2021:

«Digital teknologi utnyttes av både myndigheter og ikke-statlige aktører til ulovlig overvåking, sensur, påvirkningskampanjer, trusler og andre former for digital vold. Både journalister, menneskerettighetsforvarere, kunstnere, minoriteter, jenter og kvinner er utsatt for digital vold. Underrapportering og utbredt straffrihet for slike overgrep skremmer både de som rammes og andre fra å delta i samfunnsdebatten. Dette er en alvorlig trussel mot ytringsfriheten.

[...]

Omfanget av hatefulle ytringer, desinformasjon og propaganda på nett er samtidig med på å øke polariseringen i samfunnet og undergrave tilliten til demokratiske institusjoner og verdier. Nettbaserte søkemotorer og sosiale medier kontrollerer hvilke ytringer, nyheter og opplysninger som er tilgjengelige og synlige for flere milliarder brukere verden over. Dette begrenser den offentlige samtalen og mangfoldet i samfunnet og reiser problemstillinger knyttet til manipulering av folkeopinionen.»

De siste årene har falske nyheter og desinformasjon fått fatale følger flere steder i verden. Ifølge FN bidro utstrakt spredning av hatretorikk gjennom sosiale medier til å øke konfliktnivået betydelig under den svært omfattende og alvorlige forfølgelsen av rohingyaene i Myanmar. I forkant av stormingen av den amerikanske kongressen 6. januar 2021 hadde deler av amerikansk offentlighet gjennom lengre tid svært aktivt brukt sosia-

le medier til å spre desinformasjon og falske nyheter om det forutgående presidentvalget.

Heller ikke i Norge har man vært forskånet for alvorlige voldshandlinger som til dels kan tilskrives falske nyheter, desinformasjon eller konspirasjonsteorier. Enkelte nordmenn har dessverre begått svært grove voldso- og terrorhandlinger etter lengre tids radikaliserings på nett. Dette kan ikke ses isolert fra den stadig mer utstrakte spredningen av falske nyheter og konspirasjonsteorier i digitale kanaler.

Som samfunn er det enda en lang vei å gå. Mange mener det er utfordrende å skille sannhet fra løgn i møte med ny teknologi. En undersøkelse offentliggjort av Medietilsynet på oppdrag fra regjeringen Solberg i 2017, viste at over halvparten av befolkningen ukentlig eller oftere så nyheter de ikke var sikre på om var helt sanne. Samtidig var 40 prosent usikre på om de klarer å oppdage falske nyheter. 23 prosent av befolkningen svarte at de én eller flere ganger hadde delt en nyhet som de senere fant ut var falsk, mens 15 prosent hadde delt en nyhet som de visste eller mistenkte at var usann. Selv om de aller fleste ikke ønsker å bidra til spredning av falske nyheter eller desinformasjon, kan den iboende usikkerheten om autentisiteten til nyheter i digitale kanaler enkelt utnyttes av ondsinnede aktører.

For en statlig aktør kan hensikten med å fremme falske nyheter og desinformasjon være å påvirke et annet land til å handle mot sine innbyggers interesser, eller å forsøke å skape tilstrekkelig tvil og mistillit til at folk flest ikke lenger klare å skille sannhet fra usannhet, slik at konfliktnivået i samfunnet øker. For en ikke-statlig aktør, for eksempel en ekstremistisk gruppering, kan målet være å oppildne til hat mot spesifikke grupper i samfunnet eller mistro mot myndighetene i den hensikt å fremme sin egen agenda.

I den åpne trusselvurderingen Fokus 2022 understreker Etterretningstjenesten at statlige aktørers bruk av desinformasjon er trappet opp under pandemien. Tjenesten fremhever følgende:

«Fremmede stater gjennomfører påvirkningsaktivitet for å endre det offentlige ordskiftet, holdninger, beslutninger eller utfall i andre stater eller i multilaterale organisasjoner. Påvirkningsaktivitet går utenpå legitim diplomatisk virksomhet og meningsutveksling, og kan skje åpent så vel som fordekt. Russland og Kina har over tid vist vilje og evne til innblanding i politiske prosesser i vestlige land. Russiske medier har forsterket eksisterende konspirasjonsteorier om biologisk krigføring og covid-vaksiner. De siste månedene har Russland søkt å påvirke meningsdannelsen i Vesten ved å framstille NATO og Ukraina som aggressorer i Ukrainaspørsmålet. Kinesiske myndigheter har søkt å så tvil om covidvirusets opprinnelse og samtidig høste anerkjennelse for håndteringen på hjemmebane. Kina legger store ressurser i å hindre kritikk av sin politikk på Taiwan, Hong Kong og Xinjiang. Statstilknyttede aktører har opprettet titusener av falske kontoer på sosiale medier for å fremme propaganda.»

E-tjenesten understreker dessuten hvordan ekstreme, ikke-statlige aktører aktivt utnytter pandemien til å fremme sine agendaer:

«Koronapandemien fortsetter å skape forbindelser på tvers av radikale og ekstreme miljøer. Enkelte høyre-ekstreme finner sammen med vaksinemotstandere og antistatlige aktører i konspirasjonsteorier, blant annet knyttet til motstand mot statlige tiltak. Det har vært flere tilfeller av høyreekstreme i vestlige land som har planlagt og gjennomført angrep mot vaksinasjonssentre og sentrale personer i koronadebatten. Senest i desember 2021 ble det avdekket attentatplaner hos en gruppe vaksinemotstandere mot en profilert politiker i Tyskland. Kombinasjonen av ulike konspirasjonsteorier gir aktørene et mer sammensatt fiendebilde. Overlapp mellom høyreekstremisme og antistatlig tankegoods ventes å vedvare.»

EU-kommisjonens visepresident Věra Jourová understreket i 2021 hvordan desinformasjonskampanjer tydelig har påvirket den europeiske opinionen under pandemien, herunder hvordan villigheten til å bli vaksinert falt med 20 prosent i den tyske befolkningen over en periode på to måneder, ifølge Jourová, blant annet som følge av falske nyheter.

Som et åpent og demokratisk samfunn stilles Norge overfor betydelige dilemmaer i møte med denne utviklingen. Problematikken er for omfattende og kompleks til at hver enkelt innbygger på egen hånd kan møte den. Det er ikke mulig å forby løgn. Det er derimot mulig å ruste samfunnet bedre mot desinformasjon og gi innbyggerne bedre redskaper for å skille løgn fra sannhet.

I 2021 besluttet den svenske regjeringen å opprette en egen etat for psykologisk forsvar underlagt Justitiedepartementet. Etaten ble opprettet 1. januar 2022 og er gitt i oppdrag å lede arbeidet med å samordne og utvikle svenske myndigheters og andre sivile aktørers virksomhet på feltet samt bidra til å styrke befolkningens motstandskraft mot denne typen trusler i fred, krise og krig.

Mer konkret skal denne etaten blant annet identifisere, analysere og kunne møte utilbørlig informasjons-påvirkning og annen villedende informasjon som rettes mot Sverige eller svenske interesser, støtte medieforetak i å identifisere, analysere og møte utilbørlig informasjons-påvirkning, bidra til utdanning og øvelser på feltet samt følge, bestille, kvalitetssikre og formidle forskning og kunnskapsutvikling på feltet.

I Norge er flere etater i dag gitt ansvaret for å avdekke fremmede trusselaktørers påvirkningsforsøk. Det er ikke gitt at opprettelsen av en ny etat ville være et hensiktsmessig eller egnet virkemiddel i Norge. Det er derimot avgjørende at selve funksjonen styrkes, inkludert å kunne motvirke utilbørlig informasjons-påvirkning, og at det offentlige i tilstrekkelig grad besitter de nødvendige virkemidler og god evne til løpende koordinering på tvers av sektorer. Norges etterretnings- og sikkerhetstjenester er de siste årene gitt flere nye virkemidler som vil

kunne ha god effekt mot blant annet myndighetsstyrte desinformasjons- eller påvirkningskampanjer. Den svært hurtige utviklingen i trusselbildet krever likevel at arbeidet mot falske nyheter og desinformasjon i regi av fremmede trusselaktører videreutvikles fremover. Det er behov for en gjennomgang, på tvers av sektorer, av de ulike etatenes mandater, organisering og ressurser, med sikte på å oppnå bedre samhandling og koordinering og dermed mer effektiv og rettidig respons.

Oppgaven med å bekjempe falske nyheter og desinformasjon kan ikke tilfalle offentlig sektor alene. Forslagsstillerne mener at man må øke kunnskapen og kompetansen om falske nyheter og desinformasjon på tvers av sektorer i samfunnet og gjennomføre tiltak i møte med de teknologiske driverne bak falske nyheter og desinformasjon. Her spiller frie, redaktørstyrte medier en vel så stor rolle som offentlige myndigheter.

I dette arbeidet kan samfunnet trekke på allerede eksisterende ressurser. En slik eksisterende ressurs er kompetansemiljøet rundt Media City Bergen, som jobber målrettet og strategisk med utfordringene knyttet til desinformasjon og falske nyheter. Miljøet består av teknologiaktører, redaksjoner, startup-selskaper, offentlige aktører og akademia. En slik tilnærming på tvers av samfunnssektorer er godt egnet til å bekjempe desinformasjon og falske nyheter. Forslagsstillerne fremmer derfor forslag om å gjennomføre et systematisk og lang-

siktig nasjonalt arbeid mot falske nyheter og desinformasjon.

Forslag

På denne bakgrunn fremmes følgende

f o r s l a g :

1. Stortinget ber regjeringen utrede hvordan offentlige myndigheter bedre kan samhandle på tvers av samfunnssektorer for å kontre falske nyheter og desinformasjon som spres eller forsterkes av fremmede trusselaktører. Det er behov for en gjennomgang av de ulike etatenes mandater, organisering og ressurser med sikte på å oppnå bedre samhandling og koordinering og dermed mer effektiv og rettidig respons.
2. Stortinget ber regjeringen iverksette et systematisk og langsiktig nasjonalt arbeid mot falske nyheter og desinformasjon. Prosjektet bør gå over minst fem år, med oppstart i 2022. Prosjektet bør inkludere et større, tverrfaglig prosjekt i regi av Media City Bergen. Prosjektet skal direkte kunne bidra til å øke kunnskap og kompetanse om falske nyheter og desinformasjon og samtidig legge til rette for å utvikle nye løsninger og ny teknologi som kan benyttes i kampen mot falske nyheter og desinformasjon.

10. mars 2022

Ine Eriksen Søreide

Hårek Elvenes

Ingjerd Schou

Charlotte Spurkeland

Tage Pettersen

Erlend Larsen

Sveinung Stensland

